

УДК 792.83:793.31.011.2

НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ ТА САМОСВІДОМІСТЬ

Аліна ПІДЛИПСЬКА

*Кафедра мистецтвознавства,
Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, Україна, 02000,
тел.: 097-719-21-44; e-mail: alinaknukim@rambler.ru*

Зосереджено увагу на ролі народно-сценічного танцю у процесі формування національної свідомості та самосвідомості. Обговорено проблеми ставлення до народно-сценічного танцю в сучасній Україні. Продемонстровано підходи фахівців щодо суспільного значення народно-сценічного танцю. Запропоновано практичні шляхи реалізації потенціалу народно-сценічної хореографії в аспекті формування національної свідомості та самосвідомості.

Ключові слова: народно-сценічний танець, національна свідомість, національна самосвідомість, хореографія, танець.

Національна самосвідомість є однією з важливих складових самоідентифікації кожної особистості. Сьогодні, коли періодично виникають загрози втрати незалежності української державності (латентні чи відкрито-агресивні) ця проблема є однією з найактуальніших. Існує низка засобів впливу на формування національної та етнічної самосвідомості громадян України, серед яких чільне місце посідає народний танець, який є одним із тих артефактів, що пов'язує сучасника з багатовіковою історією народу та країни. Навіть у своїх похідних варіантах (народно-сценічний, фольк-модерн тощо), у яких, попри заперечення низки авторів (Анатолій Богород, Галина Лозко тощо), збережено етнокоди, народна хореографія активно впливає на формування національно свідомого громадянина України.

Сучасний стан української народної хореографічної культури характеризується розмаїттям форм існування власне народних танців та похідних форм, однак її потенціал в аспекті впливу на формування національної свідомості та самосвідомості не завжди реалізується, ба навіть усвідомлюється. Існує низка праць, присвячених народній хореографії як вагомому чиннику впливу на виховання особистості (Ірина Гутник, Степан Забрєдовський, Олена Таранцева, Петро Фриз, Антоніна Шевчук та ін.), однак комплексного дослідження, присвяченого проблемі формування національної свідомості та самосвідомості засобами української народної хореографії, проведено не було. Мета статті – окреслити основні аспекти дослідження народно-сценічної хореографії як засобу формування національної свідомості та самосвідомості.

Національна самосвідомість виступає основою національної свідомості. В універсальному виданні національна свідомість українців визначається як

сукупність уявлень про соціальні вартості, норми, що є визначальним для піднесення особистості до національної спільноти українців; вона містить ознаки відмінності українського “ми” від “не ми” [6, с. 105].

Національна самосвідомість – це усвідомлення особистістю себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінка себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб’єкта соціальної дійсності. Національній самосвідомості конкретної особистості, як і самосвідомості всіх представників нації, з якою ця особистість себе ідентифікує, притаманне прагнення до самовираження й самореалізації своєї національної сутності, неповторності, потреба зайняти гідне місце серед інших національних спільнот та зробити помітний внесок у розвиток людської історії [6, с. 194].

Найбільш дискусійним поняттям у структурі національної свідомості є “національна ідея”, що стала провідною ідеєю новітнього часу для українського суспільства. Сергій Безклубенко розтлумачив поняття “національна ідея” як “осмислене уявлення нації про самобутність своєї культури і свою роль у регіональній, загальноєвропейській чи й світовій історії”, наполягаючи на ірраціональності феномену на відміну від державної доктрини, що має чітко виражений раціональний характер [1].

Національна свідомість – це усвідомлення себе часткою українського народу, носієм національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку українців як нації, своєї близькості й спорідненості зі своїми співвітчизниками. Національна свідомість складається протягом століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну й культурну незалежність.

Свідомість українського народу тривалий час залишалася явищем проблематичним. Українська спільнота самоідентифікувалася через спільну історичну долю, мову, культуру, вікові вірування. Проте довготривала бездержавність, втрата національної школи, освіти, заборона рідної мови, відлучення поколінь від духовних надбань народу, перекручене тлумачення історичних подій, які відбувалися в Україні протягом багатьох століть, приглушили національну свідомість.

Однак із набуттям Україною незалежності пролеми формування національної свідомості та самосвідомості не були остаточно вирішені. Ці феномени стали сприймати як щось буденне, таке, що розуміється само собою. Фактично на державному рівні була відсутня чітко розроблена програма національного виховання, хоча певні кроки у цьому напрямі робили (долучаючись до позиції С. Безклубенка, стримано ставимось до “національної ідеї”, активне, а подекуди й агресивне просування якої може призвести до трагічних наслідків; наполягаємо саме на національному вихованні в контексті гуманістичної парадигми, що призводить до формування національної свідомості та самосвідомості). Усвідомлення себе як частини великого організму нації може формуватися різними засобами, одним із яких, особливо у дитячому віці, може стати українська народна хореографія. Саме народне (народно-сценічне та інші похідні форми) хореографічне мистецтво сприяють формуванню духовного світу особистості, національного характеру й темпераменту, народної моралі й етики, естетики, національної свідомості.

“Бережімо все своє рідне, бережи, щоб не винародовитися, щоб не забути народу, з якого ти вийшов. Бережіть свою віру, звичаї, свою мову, і тим збережете

національну істоту свою”, – закликав відомий українській науковець Іван Огієнко [60, с. 125].

Українська національна самосвідомість – це відчуття й усвідомлення гордості за належність до своєї нації. Але, на жаль, нерідко можна спостерігати небажання вивчати хореографічну культуру власного народу, і, навпаки, підвищений інтерес до танців, не пов’язаних з етногенезом та історичним шляхом нації. Звичайно, глобалізаційні процеси, стрімкий розвиток інформаційних технологій перешкоджають ізолюванню лише в межах власної хореографічної культури (та це і не потрібно), але зацікавленість дуже часто переростає у поклоніння всьому “невітчизняному”. Сьогодні можна спостерігати приклади, коли танцювальний продукт, створений в Україні, зокрема, засобами народно-сценічної хореографії, значно якісніший за іноземні зразки. Однак сформоване відчуття “меншовартості”, негативного ставлення до вітчизняного спричиняє гальмування процесів розвитку національного хореографічного мистецтва, блокує природні процеси зміцнення національної самосвідомості.

За думкою Світлани Легкої, “піднесення професійного рівня розвитку всіх видів і жанрів хореографічного мистецтва України є важливою складовою національного культурного відродження незалежної України. Без народної творчості нація не має права називатися культурною. Тільки народне мистецтво може зміцнити національну свідомість нового покоління й піднести престиж українського народу у світі” [5, с. 8].

Український народний танець є одним із вагомих складових народної культури, виступає важливим засобом виховання національної свідомості. О. Березнюк стверджує: “Різноманітні компоненти народознавства (музика, традиції, звичаї, усна народна творчість, ігри тощо) залучають школярів, молодь до гуманних відносин із людьми, сприяють пробудженню в молодих людей почуття національної гідності й національної гордості, формують національні цінності, що виражають духовно-моральні принципи народу, його гуманістичні ідеали. Народознавчі традиції, звичаї й обряди об’єднують минуле та майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю” [2, с. 5].

Українському народному танцю Василь Авраменко надавав не тільки культурно-мистецького значення, а й вважав його важливим засобом національного виховання: “Хочу наукою танцю розбудити в молоді любов до України, бажання спільної думки української”, – писав балетмейстер, добре розуміючи неабияку значущість цієї справи для виховання національної свідомості молоді [4, с. 61].

Зокрема, О. Богород обурено намагається довести значущість народних танців: “...якби народний танець був лише звичайною «забавлянкою» чи навіть «простим перестрибуванням із ноги на ногу», то чи звертали б на нього увагу проповідники чужої християнської ідеології, чи залишили б стільки «повчань» і наказів проти «скоморохів, русалій і плясаній»? Чи ув’язнював би польський окупаційний уряд хореографа Василя Авраменка за те, що він в 20-х роках ХХ століття танцем «промовляв» до українців – нагадував їм танцем Козака, Запорожця.

Якби український народний танець не впливав на формування національної свідомості, то чи розстріляла б більшовицька влада в кінці 30-х років ХХ століття фольклориста-хореографа Василя Костіва (Верховинця) за “пропаганду націоналізму” серед українців-військовиків на Далекому Сході, де він організовував пісенно-танцювальні гуртки? Складається враження, що тільки чужинці й

завойовники вміли достойно оцінити силу й значення українського народного танцю в становленні духу народу” [3].

Отже, народний (народно-сценічний) танець є вагомим дієвим засобом формування національної свідомості та самосвідомості громадян. Цей потенціал під час хореографічних занять можна реалізовувати такими шляхами: звертатися до історії виникнення української народної хореографії як складової національної культури; знайомитись з танцями свого регіону та інших регіонів України, ставити танці, що створені на матеріалі історичних подій національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність, за відновлення української державності; вивчати життя та діяльність діячів культури, зокрема, хореографічної, з найкращими зразками їхніх хореографічних постановок; а також танці малих народів та національних меншин, що мешкають в Україні, сусідніх народів, акцентуючи увагу на процесах взаємодії культур.

Окреслені пропозиції не остаточні, оскільки система народно-сценічної хореографії попри багаторічне існування не вичерпала усіх можливостей в аспекті формування національної свідомості та самосвідомості, виявляє тенденції до подальшого динамічного розвитку.

Список використаної літератури

1. *Безклубенко С. Д.* Національна ідея в контексті “загальнолюдських” цінностей [Електронний ресурс] / Сергій Данилович Безклубенко // Українські культурні дослідження. Український центр культурних досліджень – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/sekcia_pl_v4.php

2. *Березнюк О. С.* Організаційно-педагогічні основи використання засобів народознавства в познавчальному виховному процесі / О. С. Березнюк. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2570/1/05bosvvp.pdf>

3. *Богород А.* Український танець у писемних джерелах / Анатолій Богород // Дивослово. – 1997. – № 7. – С. 11–17.

4. *Книш І.* Жива душа народу : до ювілею українського танку / Ірена Книш. – Вінніпег : Новий шлях, 1966. – 78 с.

5. *Легка С.* Традиції народної культури в українській хореографії / Світлана Легка // Питання культурології. – К. : КНУКіМ, 2001. – Вип. 17. – С. 6–11.

6. Мала енциклопедія етнодержавознавства / [відп. ред. Ю. І. Римаренко]. – К. : Довіра : Генеза, 1996. – 942 с.

7. *Огієнко І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу : [репринтне відтворення видання 1918 р.] / Іван Огієнко. – К. : Абрис, 1991. – 272 с.

8. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи : методичний посібник для вчителів / [за ред. Д. О. Тхоржевського]. – К., 1999. – 295 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.09.2014

Прийнята до друку 21.10.2014

NATIONAL PEOPLE STAGE DANCE AS A MEANS OF INFLUENCING NATIONAL CONSCIOUSNESS AND IDENTITY

Alina PIDLYPSKA

*Department of Art,
Kyiv National University of Culture and Arts,
str. Jevhena Konovalcia, 36, Kyiv, Ukraine, 02000,
tel.: 097-719-21-44; e-mail: alinaknukim@rambler.ru*

National identity is one of the important components of the identity of each personality. There is a number of effects to form national and ethnic identity of citizens of Ukraine, among them a prominent place is folk dance as one of those artifacts that links contemporary with a long history of the people and country.

The current state of Ukrainian folk choreographic culture is characterized by a variety of forms of existence of folk dances themselves and original forms (folk stage, folk-modern etc.), but in terms of its potential impact on the formation of national consciousness and identity is not always even recognized. National consciousness acts as a basis of national consciousness. Under Ukrainian national consciousness means a series of ideas about the social value rules is crucial to the rise of the individual to the Ukrainian national community; it contains differences between Ukrainian "we" from not we". The national consciousness is made for centuries during historical development of a nation that struggles its political and cultural independence.

National self – awareness is the person recognizes herself/himself as a part of a national (ethnic) community and score herself /himself as the bearer of national (ethnic) values prevailing in the long process of historical development of the national community, its self-fulfillment as the subject of social reality.

Awareness itself as a part of the great body of the nation can be formed in various ways, one of which, especially in childhood, can become a Ukrainian folk choreography. Especially folk (people's stage and other derivative forms) choreography contributes to the formation of the spiritual world of the individual, national character and temperament, public morals and ethics, aesthetics, national consciousness.

Ukrainian national identity is a sense of awareness and pride in belonging to their nation. But, unfortunately, often can be seen unwillingness to study choreographic culture of their own people, and, conversely, increased interest in dance unrelated to ethnogenesis and historical way of the nation.

Folk (national stage) dance is an effective means of significant formation of national consciousness and identity of citizens. This potential during dance classes can be implemented in the following ways: turn to the history of Ukrainian folk dance as part of national culture; learn dances of their region and other regions of Ukraine, set dances created on the material of historical events of the national liberation struggle of Ukrainian people for independence, the restoration of Ukrainian statehood; learn the life and work of people of art, including dance, with the best examples of their choreographies; learn the dances of small nations and national minorities living in Ukraine, neighboring nations, focusing on the processes of cultural interaction.

The system of national scenic choreography despite many years of existence has not exhausted all possibilities in terms of national consciousness and identity, tend to further dynamic development.

Keywords: folk-stage dance, national consciousness, national consciousness, choreography, dance.